

BABA JURKA, TETA ANTONIJA I PIVAC SA SVECA

Prije desetak godina **Vladimir Tadej** htio je za HTV napraviti dokumentarac o **babi Jurki**, koja je zimi po dva, tri mjeseca ostajala sama na otoku **Svecu**, na *posljednjem rubu Jadrana*. Tako je tu poziciju opisao **Tin Ujević**, boraveći na Svecu 1930. godine, u društvu pet **Čehinja**. Tadej je u **Komižu**, na **Vis**, stigao s ekipom od sedam članova, dovukli su pun kombi skupe opreme i - devet dana čekali da se smiri jugo!

Na Svecu nema nijednog žala ili skrivene uvale, brodice se spašavaju izvlačenjem na obalu u **Povla buk**, dobrih pedesetak metara od mora, da ih ne dosegnu orkanski valovi, koji zimi znaju raspoloviti susjedni **Brusnik**!

Govorila mi je teta **Antonija**:

“A kal bi te vidili kako bura ovodi zvižde! Usrid bila dana moraš u kuću gorit šteriku! Ako zatvoriš samo ponistre, vitar će ih otvorit, reful će ih razbit. Zato moraš i škure zatvorit, a onda je potreba užec šteriku!”

Na Svecu su tri kuće, u kojima je, kad se Tin s Čehinjama iskrcao, živjelo 70 **Zankija**. Po danu se kopalo, čuvalo ovce, skupljalo drva i smolu, a po noći, s feralom, ribarilo. U noćima s mjesečinom nisu se mogle loviti srdele ali se moglo - kopati u vinogradu.

A u jesen i zimu 1991. godine, u vrijeme onih fašistoidnih pomorskih blokada jugo-mornarice, na Svecu su, izolirane, ostale same teta Antonija i baba Jurka, Antonijina maćeha.

Antonija nije, kao prijašnjih zima, mogla uteć u Komižu jer je i komiškim ribarima bilo zabranjeno isploviti iz luke. U danu kad je jugo-avijacija tukla hvarski repetitor, u minutama kad je i Višanima, prvi i jedini put, prijetila zračna opasnost i kad se, svake sekunde, iz viškog **Centra za obavješćivanje** očekivao signal za paljenje svih otočnih sirena, a u komiškom **Spomen domu** 500 ljudi, okupljenih na Zboru građana, u grobnoj tišini čekalo što će biti, na otvorenu radio-vezu uletio je izbezumljeni glas babe Jurke:

**"Ubit će mi pivca! Ubit će mi pivca! Rec'te Antoniji da mi ostavi pivca!
Eno, eno je vanka, ćapala ga je, ćapala ga je!"**

"Nula-jedan ovdje, Centar Vis, jeste to vi, teta Jurka?"

"Je, je, Svetac ovode. Antonija mi oće ubit pivca!"

**"Jurka, da ste odma prekinule! Avioni tuku Hvar! Ne možete sad držat
vezu radi jebenog pivca!"**

Sve je prošlo u redu: i pivac, jedini na Svecu, ostao je živ, a sam će Bog znati koliko je on Jurki i Antoniji bio važan i što im je sve značio?! Jurka je nakon te ratne zime skončala u viškom Domu starih i Antonija je, napokon, dočekala titulu "posljednje **Teute** sa ruba Jadrana". Po legendi, ilirska kraljica protjerana je baš na Svetac pa se razvaline utvrde na vrhu otoka i danas nazivaju Teutini ili **Krajicini dvori**.

Uz žmul plavca od 17 promila, koji je sama pravila, Antonija je ribarima i rijetkim gostima uvijek sa sjetom i blagom zavješću govorila o Teuti:

"Lako je njoj bilo - svaki je misec minjala posadu od osam vojnika. Ni bila soma, kako jo."

KOMIŽA – KOLIJEVKA PUČINSKIH RIBARA

Višani su stoljećima poznati kao težaci, vinogradari i vinari, pa su im dovoljna polja na njihovoj polovici otoka. **Komižani** su, pak, u potrazi za ribom i rakovima, zavladao jadranskom pučinom: od njihove **Rive** do **Jabuke**, prema sjeverozapadu, 25 je milja otvorenog mora, a **Palagruža** je 42 milje jugoistočno! Između su još **Svetac**, **Brusnik** i **Biševo**, a svi su ti limbovi Jadrana unutar granica Grada Komiže, sve je to komiški zavičaj!

Na pučinu i pučinske otoke odlazi se kad nema ciklonalnih poremećaja i premještanja dolina preko Jadrana, to jest - kad ribari počnu krcati led, ješku, alat i spizu, što je, uz sve prognoze, najbolji znak stabilnijeg vremena. Za daleku se Palagružu ne isplavljava i ne troši gorivo samo za jedan ili dva dana ribolova.

Kad se po lošem vremenu više od stotinu brodica iz komiške pučinske flote okupi u svojoj luci i privežu jedna uz drugu, demonstriraju impresivnu snagu najjačeg i najzdravijeg segmenta viškog gospodarstva. Brodice su duge od sedam do deset metara, u posadi su samo kapetan i drug (pa će se ljeti naći mjesta za dva do četiri gosta), optimalna im je brzina oko osam milja na sat, opremljene su GPS-om (za satelitsku navigaciju), dubinomjerom, automatskim pilotom, radio-vezom, sve je više ugrađenih radara.

Love s nekoliko parangala ukupne dužine od šest do sedam milja, u pričuvi drže po nekoliko kilometara mreža, a ljeti sa 100 do 120 vrša, koje sami naprave, love jastoge. Ovim selektivnim načinom ribarenja, s vršama, mrežama i parangalima, Jadransko se more može vječno koristiti, bez opasnosti od izlovljavanja!

Prosječno se ribari oko 200 dana u godini. Kad su na moru, radi se i po 18 sati dnevno - za dvojicu na brodu, s toliko alata, posla je do granice izdržljivosti! Jednom se, u vrijeme kosovske krize, na plićini **Tongun**, u međunarodnim vodama izvan **Dugog otoka**, 70 milja od Komiže (!), u lovu na rombe našlo 25 komiških brodica. Do njih su naglo, s ugašenim svjetlima, doplovila tri američka ratna broda: nije im bilo jasno kakve su to točkice na radarima, po noći, usred Jadrana!

Zanimljivo je da Komižani nemaju niti jednu kočicu - oni kočarenje jednostavno ne vole i ne cijene. **Pavle Zanki**, profesionalni ribar porijeklom sa Sveca, to ovako objašnjava:

"Za naše poimanje ribarenja kočarsko je oranje prebanalno. Gotovo da se ne može istim zanatom zvati sve ono što o ribanju, moru, vrmenu i brodu znaju jedan komiški kapiton i njegov drug i ono što je dovoljno znati da bi se radilo na kočici! Razlika je drastična, kao što različito izgleda riba ulovljena parangalom od one koju ulovi kočica. Talijanskim gurmanima nije isto iznijeti na stol sjajnog, srebrnog mola s udice i mola koji se satima gnječio u mreži, sudjelujući u dubinskom oranju!"

Pjesnik **Joško Božanić**, doktor književnosti i vlasnik jedine, slavne gajete falkuše, koju je rekonstruirao uz pomoć **dr. Veljka Salamona**, inženjera brodogradnje iz **Zagreba**, objašnjava:

"Ovdašnji je ribar pravi *homo politehnikus*, on poznaje tehniku pravljenja i održavanja vrša, mreža i svih drugih ribolovnih alata, on je brodograditelj, meteorolog, nautičar, on zna čitati zvijezde, poznaje šesnaest vjetrova, morske struje, reljef podmorja, ćud ribe i utjecaj kozmičkih sila na njeno ponašanje. On po fosforescenciji u mrkloj noći može prepoznati vrstu ribe i odrediti na kojoj je dubini!"

Komiški su se ribari, s malim falkušama, prvi na Jadranu otisnuli u ribarenje oko daleke Palagruže. U tom je maratonu znalo biti i stotinu falkuša s 500 ribara! Talijanski ribolovci, kojima je Palagruža od njihove obale udaljena samo 24 milje, nisu imali ni znanja ni flotu, a ni hrabrosti da bi mogli konkurirati komiškoj sili.

Nad vratima komiške **Narodne čitaonice** (200 godina prije **Kennedija**) uklesano je:

POŽRTVOVANJE, ZNAČAJ, RAD - JEDINI SPAS DOMOVINE

Zašto značaj? Dr. Božanić objašnjava:

"Nevera na pučini išće požrtvovnost, kult rada temelj je otočnog morala, ali teško bi na ovom arhipelagu bilo opstati i izdržati bez svijesti o svojoj vrijednosti, bez samopouzdanja potkovanog jedinstvenim iskustvom, bez očuvanog dostojanstva, digniteta ili značaja svakog člana svake družine, kako prije, tako i danas."

ŽIVJETI U SRCU JADRANA, NA MARGINI DRŽAVE

Od 15 bivših vojarni i žicom opasanih vojnih zona do dana današnjeg na Visu se još gotovo ništa nije promijenilo. Na najatraktivnijim rtovima, vrhovima, uvalama i poljima stoje netaknuti spomenici jednoj od najvećih ljudskih glubosti – militarizmu.

Dr. Joško Božanić taj je problem u članku za **Višku ric** ovako artukulirao:

"Vis ima u izobilju onoga čega razvijena Europa, praktički, više nema: slobodnog turističkog prostora, velike prirodne i kulturne vrijednosti, a nema ono čega razvijena Europa u izobilju ima: novca i znanja."

VELIMIR I OVCE: HIPOTEKA S POGLEDOM NA MORE

Ovdje se, na margini Hrvatske, osjeća koliko je država jaka na riječima, a koliko na djelima. **Velimir Mratinić** (30), predsjednik Udruženja obrtnika otoka Visa, drži stado od 120 ovaca i održava plantažu od 200 stabala mandarina. Žali se:

"Htio sam uzeti kredit za izgradnju štale, s mehanizacijom za mužnju i proizvodnju sira te još pedesetak ovaca. Za to sam morao prijaviti obrt i ući u sustav PDV-a. Ma, banka je bila bezobrazna, za hipoteku ih je zanimala samo obiteljska kuća u Visu, pitali su je li ima pogled na more. Od kredita sam odustao, ali iz sustava PDV-a ne mogu izaći sljedećih pet godina! Prebacivanje 20 janjaca s kombijem u Split košta me koliko vrijede četiri janjca. PDV na tu trgovinu stoji me još četiri janjca! Ako 100 ovčjih koža prebacim u Split i za svaku dobijem dvije marke - pola zarade dat ću za trajekt."

SENKO IZ TROVNE: BOLJE DIVLJE ZELJE NEGO LUDE KRAVE

Dok smo u uvali Mala Travna (po domaći: Molo Trovna) čekali da **Senko Karuza** otkrije lignje s krumpirima ispod peke i da na plinskom špaheru skuha divlje zelje ("Bolje divlje zelje nego lude krave!"), pijuckali smo rakiju od ruža iz kućice od spuža, grickali hjob od smokava, a nakon dva, tri slana inčuna probali smo i vugavu od 13,8 promila.

Jednostavno je pravilo Senkove kuhinje, u uvali bez struje i vodovoda: radi po tradicionalnim receptima, iz vremena kad nije bilo električne energije. Ribu suši, dimi, toča u ulju i kvasini, pravi paštete...

Pokojni mu je otac **Miho** bio težak i ribar, član zadruga "Crvena zvijezda". Po danu su kopali, po noći ribarili. Senko je od oca upio barem pet zanata, a još je ponešto naučio u Zagrebu, gdje je završio filozofiju.

Poznat je i po svojim kratkim pričama, po zbirci "**Busbuskalai**". Kritičar ih je opisao kao mješavinu groteske, apsurdna, besmisla i optimizma, a u te četiri riječi kao da je sublimirana i svakodnevnica otoka Visa.

"Da sam htio živjeti od pisanja, ostao bih u Zagrebu. Na otok se nisam vratio radi romantike nego da vratim život u ovu valu, da uzgajam lozu, lovim ribu, pravim

vino i rakiju, da živim od svojih ruku. Svi su otočani polivalentni ljudi, međutim, nesreća je u tome što se sav trud i sva znanja svedu na puko preživljavanje, a djecu odgajamo tako da mogu otići s otoka! Proizvođač je u ovoj državi nitko i ništa - evo, ja nemam prijavljen obrt i ne smijem prodavat ni vino ni ribu, ne smijem vam ništa naplatiti i vino ne smijem flaširati! A mučim se ko budala i još sam, valjda, nešto i dužan jebenoj državi!"

LORIOC IZ MANTE ILI KAKO UŠETATI U MODRU ŠPILJU

Lorenz Marović i njegova **Aniska** došli su na Vis iz Splita i u Komiži vode ronilački centar "**Manta**". Lorenz je godinama vadio koralje, ima brod dug 12 i po metara, barokomoru, podvodnu kameru za dubine do 300 metara i još sijaset opreme i uređaja, potrebnih za profesionalnu uslugu gostima koji rone.

Lorenzu je teta **Antonija** sa Sveca, oko kojeg je često ronio, promijenila ime u - **Lorioc**. U "Mantu" se možete javiti samo u kupaćim gaćicama, sve ostalo dobit ćete po povoljnoj cijeni. Lorioc će vas cijelo vrijeme snimati kako učite roniti, kako hodate po dnu Modre ili Medvidine špilje, a onda će vam, nakon sedam dana tečaja, izmontirati taj materijal na video kazetu.

OLIVER IZ PLISKOG POJA: VINO I CRICKET

Oliver Roki, mladi vinogradar i vinar iz **Pliskog Poja**, živi na zapadnom kraju najvećeg viškog polja, na kojem su engleski komandosi 1944. izgradili aerodrom. Oliver se rodio u **Australiji**, mama mu je iz **Engleske**, a otac **Nikša** vratio se, dok je još Oliver bio beba, na imanje u Plisko Poje.

Zapovjednik britanske jadranske flote, **William Hoste**, poznat i kao "**Mladi Nelson**", u Visu je davne 1810. godine, iz dosade, osnovao cricket klub. Kako je tata Nikša u Australiji igrao cricket, Oliver je odlučio da kraj obiteljskog imanja napravi teren za cricket i pokrene klub.

Tako će se u jednoj točki spojiti dvije britanske epohe na Visu: ona iz početka 19. stoljeća, kada je Vis bio "Engleska na Jadranu", i ona iz Drugog svjetskog rata, kada su britanski komandosi i piloti od Visa napravili "Malu Maltu". **Yes!!!**